

PREDGOVOR

Da se ne bih ponavljao, otvorio sam svoju knjigu *Od ubavog do gubavog* u kojoj sam pred deset godina objavio izbor članaka. U njoj sam pročitao, što sam u međuvremenu zaboravio, kako obećajem da više neću pisati o ekološkim i zaštitarskim temama. Dakle, nisam se držao zadane riječi. No, nije bilo moguće šutjeti pred prizorima ubrzanog propadanja. Valjda će i ova nova knjiga izabranih članka, u kojoj su neizbježna ponavljanja, pljusnuti poput sjekire bačene u blato.

Najviše muke zahtijeva pronalaženje naslova koji bi kao zajednički nazivnik morao sabrati heterogene teme koje nisu više isključivo ekološke i zaštitarske. U međuvremenu, u »Slobodnoj Dalmaciji«, u kolumni pod naslovom »Urbana plemena« dotakao sam se takozvanih političkih tema. Naslov knjige ne bi smio biti previše tmuran. Nije dobro širiti nevjericu u budućnost. Pa, ipak, odlučio sam se za naslov *Pomak prema crnom*. Zar zaista nije crno gdje se god okrenemo, osim možda na morskom obzoru gdje se, kako čitamo, rasprodaje 1185 otočića? Demografska kriza je upravo katastrofalna. Iseljavanje se nastavlja. Samo-ubojstvo je počinilo 3500 boraca Domovinskog rata. Proizvodni pogoni su najvećim dijelom opljačkani i uništeni. Dugovi rastu. Zapali smo u kandže međunarodnih lihvarskih organizacija. Jedna njemačka banka traži, primjerice, u залог Hrvatsko narodno kazalište u Rijeci. Svjetska banka, međutim, ima razumijevanja za znanost pa pruža kredit, no njezinim stručnjacima koji daju lekcije hrvatskim znanstvenicima naplaćuju predavanja po 1000 dolara

dnevno. Otvaranje svijetu pomahnitalog i pobjedonosnog kapitalizma u neoliberalnoj varijanti pruža široke mogućnosti za prostituciju na osobnoj i nacionalnoj razini.

Najveći je problem potpuna idejna pomutnja nakon prelaska iz sustava koji se, ne bez zasluga, smatrao socijalistički, u kapitalizam, u doba neoliberalizma i to još u balkanskim uvjetima. U svakom slučaju, još jedan diskontinuitet u hrvatskoj povijesti poput ranijih turskih najezda, buna, revolucija i kontrarevolucija. Cijela hrvatska povijest, prostorno-vremenski rastrgana, doima se poput nastavaka za aorist – *h, ništa, ništa*. Krhke kulturne samoregulacije, sporo i mučno tkane, tako se lako rastaču. Uostalom, veliki dio sjeverozapadnog Balkana uvijek je bio slabo urbaniziran. Dosta je noću letjeti iz Zagreba u Split da se spozna tmuša slabe naseljenosti sa žmirkavim svjetlima nešto gušćima tek na obali. Ovdašnje zapuštene populacije tavorile su stoljećima bez države. Zapravo u historiografiji nije ni jasan status Hrvatske pod Mađarskom. Dalmacija, uza svu perfidnost mletačke vlasti bolje je prošla i od velikog dijela Hrvatske pod Turcima gdje su zbrisani kulturni krajolici. Najvećim dijelom, posebno u Dalmaciji, bili smo poluslobodni i valjda odatle servilnost i nagodbenjaštvo. Kako se povijest ponavlja, i danas se u Hrvatskoj čine karijere prokazujući svoj narod. Odakle tako učestalo nagnuće prema doušništvu i rektoskopiji. Populacije s nekadašnjih mletačko-turskih, austrijskih i mletačkih granica nemaju državotvornih tradicija, bez svijesti su o zajedničkom i općem. Mentalitet pastirskog pučanstva koje stoljećima izmiče zakonima, vično krađama kao dopunskoj djelatnosti, sada se prožima s neoliberalnom ideologijom. Plemstvo i građanstvo toliko je puta stradalo i dok novi ljudi sa zlatnim pipama (mislimo naravno na pipe na kadama) dosegnu civilizacijske razine društvene elite, trebat će još dugo čekati.

Mentaliteti se teško mijenjaju. U labavo i rahlo strukturiranim društvima brdskog dijela Hrvatske, koja su jedva dosegla koheziju razine rodovskog uređenja s raštrkanim zaseocima, ideja bilo kakvih autoriteta i hijerarhijskih razina sasvim je strana. Naravno, takve su bile povijesne okolnosti. Taj su zapušteni, podozrivi svijet, strane sile koristile kao graničare, kao topovsko meso, a u novo doba kao *gastarbajtere*, sad kao jeftinu radnu snagu u tuđim tvornicama u njihovoj vlastitoj zemlji.

Nacija je kulturni konstrukt koji se koagulira sustavom školstva, cesta, sudstva. Proces stvaranja nacije još nije dovršen, a već se javljaju ideje regionalizma i autonomaštva kao oblik stimulirane a zastalno i plaćene autodestrukcije. Manipulirana nogometna plemena već uzvikuju nove ratne poklike: »Gazi, gazi purgere«.

Potrajat će faza općeg grabeža i rasprodaje državne i društvene imovine što se stručno naziva deregulacijom. Od koga očekivati inicijative prema obnovi? Od političara, od njih s »ljevice« ili možda s »desnice« kad se svi guraju prema političkome centru i postaju tek srednjice? Kako se to pučki kaže, istu su mater sisali, cupkaju s lijeva na desno, iznikli iz istog kulturnog supstrata. Primjerice, protiv rušenja divlje izgrađenih zgrada složit će se čak i teolozi i liberali, jedni pozivajući se na »svetost« privatnog vlasništva, a drugi pak, na slobodne inicijative. I u Europi je parlamentarni sustav u krizi s pomutnjama u ideološkoj sferi. Iza stranaka uglavnom ne stoje više odgovarajući socijalni slojevi. To su interesne skupine slične klanovima. Politički se život svodi na raspodjelu članstava u upravnim odborima, na zapošljavanje svojih pristaša, rodbine i ljubavnica u državnome sektoru. Dakako, kao i na Zapadu, glavni cilj je dograbiti se državnih fondova tako da se novac pretoči u privatne džepove. Na primjer, kako iz državnog fonda za zdravstvo pretočiti sredstva u privatne bolnice.

Bivši ideolozi, ljevičari, s najviših vrhova nekadašnje nomenklature, odriču se javno marksizma i brane neo-liberalizam bez poštovanja prema svojim sijedim vlasima na proćelavim glavama. Oni koji su nekad zastupali politiku nesvrstavanja sada se zalažu za bezuvjetni ulazak u NATO pakt. Možda nisu nikad ni vjerovali u ideje koje su zastupali. Lagali su, izgleda, sebi i drugima.

Strani instruktori s honorarima od 400 do 500 dolara dnevno obilaze zemlje u tranziciji držeći lekcije o ljudskim pravima, multikulturalnosti i tržišnoj ekonomiji. Mogu svjedočiti kako su i funkcionari, koji se deklariraju ljevičarima, zajedno s gazdama, predstavnicima sindikata, bankarima i rektorima sveučilišta pohađali ubrzane tečajeve stranih instruktora pa su sricali i ponavljali uglas kao pučkoškolci: *competition, competiton*... Neophodno je, tumačilo im se, povećanje broja nezaposlenih jer će tim pasti cijena rada pa će se tako privući strani kapital. Lako uče; usvojili su uslužno i zahtjeve za smanjivanjem radnih prava. A naši desničari pak shvaćaju rodoljublje kao dimni omotač za otimačine, kao kamuflažu za čepušanje sunarodnjaka. Ipak, zadivljuju spretnošću naše uzdanice – stranačka mladež, junoše koji su kroz proteklih četrnaestak godina promijenili nekoliko stranačkih odora. Tako mladi a već reciklirani, podmazani mnogim mastima, ponajviše vazelinom.

Hitri menadžeri, naučili su i engleski, s mobitelima u ruci, vješto se koriste Internetom u rasprodaji domovine. Prirodno bistri lako shvaćaju zahtjevne lekcije poput one kako prodati snijega Eskimima. Oni znaju kako tvornice baciti u stečaj i na njihovim lokacijama graditi marine i skladišta za lance stranih robnih kuća. Kako su tek spretni kao uvoznici? S omotnicama na kojima piše »Kupujete hrvatsko« zamataju stranu robu, uključujući genetski modificiranu hranu. Toličke se mogućnosti otvaraju. Liječnicima, primje-

rice, prigode za zaradu eksperimentiranjem s neiskusanim lijekovima.

O mafiji iliti o udruženim razbojnicima najviše se piše u novinama. Oni su junaci našeg doba. Stalno možemo promatrati ne samo na ulicama već i na naslovnim stranama luksuznih tjednika spodobе, kratko ošišane, debelih šija s podvijenim masnim naslagama na zatiljku. Ako netko bude pisao o povijesti beščašća u Hrvatskoj, moći će proučavati na novinskim fotografijama i fizionomije članova fondova za privatizaciju, koji s ponosom ističu kako su prodavali banke i uništavali tvornice. Hotele su, primjerice, nudili po cijenu jednoga stana. Banke su prodavali nakon što bi ih prethodno sanirali i predali strancima koji sada cijede iz opljačkane zemlje astronomske profite. Toliko grabežljivih figura, križanaca lisica i strvinara. Dio pučanstva sve to tolerira pa se citira stara pučka uzrečica: »Ko je jamio, jamio«.

Osobito je nepodobno staromodno rodoljublje. U modi je kvazikozmopolitizam. A što je sa solidarnošću sa svojim neposrednim socijalnim okruženjem u kojem baš ne cvatu ruže? Kako opravdati brigu za svoje bližnje, za svoj narod s kojim dijelimo isti prostor, uspomene, traume, tlapnje, nade, projekte....? Ako se brani biološka raznolikost, zašto se ne bi branila i kulturna raznolikost? No, naši pismoznanci, slučajni ljudi bez korijena, bez povijesne memorije i kućnog odgoja, kojima ništa nije sveto, sufliraju globalizaciji, iako po svoj prilici znaju da se iza velikih fraza kriju sasvim konkretni, partikularni interesi onih najmoćnijih. Nisu isključene ni sitne financijske stimulacije.

Takt daje pragmatizam i karijerizam. Toliko, ne samo među političarima, analnih karaktera iliti nabiguza. Moral, to je tako nešto smiješno, zastarjelo, patetično i provincijalno. I prije negoli što uđemo u Europsku zajednicu

morali smo na brzinu rasprodati telefoniju, mirovinske fondove, novine, načeti nacionalne parkove... Za put u Englesku, primjerice, trebat će i dalje vize dok Englezi na rasprodajama kupuju kod nas nekretnine. Englezi predlažu da se u Hrvatskoj prihvaćaju njihovi azilanti; zato, valjda, i nude studije multikulturalnosti. Spremni su i pomoći u izradi novih katastarskih knjiga valjda da bi i formalno-pravno učvrstili svoje stečevine. To ne smeta »našim« verbalnim ekshibicionistima, ljudima od svijeta, ali će zato zdušno prozivati stvarni i izmišljeni nacionalizam i klerikalizam. Ipak ne bi trebalo paničariti jer je veliki podržavatelj ljudskih prava i otvorenog društva, Georg Soros, postao suvlasnikom Dubrovačke banke.

Posjedujemo prelijepu i preveliku obalu, dugu oko šest tisuća kilometara, koju nećemo, tako malobrojni i rastočeni, moći sačuvati. Uskoro će se utaboriti i strane vojne baze. Stranci i pomahnitali domoroci nasrću i na nacionalne parkove. Domaća podivljala čeljad pali nacionalni park Vransko jezero, gore staništa ptica. Prema statistikama godišnje se *na divlje* izgradi oko 3500 kuća. Jadran postaje glavni koridor za tankere s naftom iz kojih se izlijevaju tone balastnih voda ugrabljenih u dalekim morima. Zaboravljamo da turisti ostavljaju među ostalim dnevno po glavi i kilogram izmetina i mokraće. Zasad se zna tek za širenje zelene alge koja nam je dospjela iz nekih toplijih mora. Na dnu Jadrana leže i projektili s osiromašenim uranom. Izgleda da sve to može skupa: i turistička izgradnja, i hoteli, i marine, i naftni koridori, divlja ribogojilišta... Zaista, kako se to stručno kaže, široka turistička ponuda. Ali što to nas brine, nas vedre, dopadljive Dalmatince. Mi glumimo folklor. U Dalmaciji, umjesto nekadašnjih toliko prozivanih tehnomenađžera, najutjecajniji politički subjekti postaju birtijaši. Već se razgovijetno nazire grupni portret koloniziranih konobara.

Žao mi je što nisam vodio dnevnik tijekom četiri godine dok sam obnašao funkciju rektora Sveučilišta u Splitu koje je obuhvaćalo Filozofski fakultet u Zadru i Fakultet za vanjsku trgovinu i turizam u Dubrovniku. Split je grad s toliko faseta. Nije zanemarujući, teško je odmjeriti, blok svijesti čija je stožerna vrijednost Ajduk (nogometni klub Hajduk). Toliko nedozrele, samodopadljive čeljadi, *smišne i lipe*, koja u podmakloj dobi glumi vragolane, majstore s mora. Pojam *inJORANTA* (ignoranta) u Splitu odnosi se na osobe osornog ophođenja, koji se produciraju neotesanima više nego što stvarno jesu, ponosne na svoje neznanje, na antiintelektualizam, s obaveznim prezirom prema Vlajima, stanovnicima brdskog zaleđa odakle su se i sami doselili. U svakome slučaju veoma je moćan kompleks bastardne, prigradske svijesti, ni urbane i ruralne. Split nikako da poskoči na više energetske razine, da konačno profunkcionira kao velegrad. S Peristila – Katedralnog trga nije moguće zabraniti uzurpaciju prostora zakrčenog kavanskim stolovima i suncobranima. U Dioklecijanovoj palači iz koje se izgnijezdio Split, u samim carskim odajama gradi se Etnografski muzej što najbolje ilustrira neshvaćanje ideje urbanog. Sveučilište Splitu ne znači baš suviše. Mnogima, čak velikom dijelu javnosti, privlačnija je ideja viših škola gdje se lako može steći diploma, tamo gdje mogu predavati uz velike honorare i oni koji ne mogu do znanstvenih referenca, no gdje mogu utući honorar i sveučilišni nastavnici. Sveučilište, međutim, do daljnjeg nije privatizirano i svedeno na razinu više škole iako ima i takvih planova.

O gradnji Sveučilišnog campusa mogao bih napisati cijelu knjigu, o opstruiranju projekta, o činovnicima i takozvanim čelnicima koji po tajnovitim i skraćenim postupcima ustupaju privatnicima, nekadašnjim vlasnicima davno nacionalizirane i plaćene terene. Anonimnim telefonskim pozivima

poručivali su mi kako mi ne mogu dati koliko tražim, dakako aludirajući na proviziju. Jedan od splitskih gradonačelnika dopustio je svojevremeno stambenu izgradnju na sjeverozapadnom rubu campusa. Jedan drugi gradonačelnik, sveučilišni nastavnik, dok se dovršavao urbanistički plan, predlagao je preseljenje campusa u Muć, u Zagoru. Cijelo bi poglavlje zauzeli, srećom, osujećeni pokušaji interpolacije njemačke robne kuće uz zdušno lobiiranje pojedinih lokanih i državnih dužnosnika. Neki od funkcionara, iako su svojedobno bili sveučilišni nastavnici, uvjerali su kako je prostor namijenjen kampusu prevelik pa su sugerirali njegovo kljaštrenje zbog stambene izgradnje u čemu su ih podržavali i pojedini urbanisti. Pojedinci s takozvane ljevice, dok su bili u opoziciji, upućivali su Crkvu da u kampusu sagradi pastoralni centar za okolne naseobine, tako umjesto da sama otkupljuje i plaća privatna zemljišta, gradi na terenu u vlasništvu Sveučilišta. Ni ponekim fakultetima i sveučilišnim profesorima ne odgovara seoba u campus; to bi poremetilo njihov mir jer bi im se radno mjesto pomaklo iz susjedstva. Međutim, campus se gradi, uza sva kočenja i zastoje.

Zaista, bez lažne skromnosti, nije bilo lako nagovarati na gradnju nove Sveučilišne knjižnice kojoj se postavlja kamen temeljac. U programu s kojim sam se kandidirao za rektora kao jedan od glavnih ciljeva apostrofirao sam oživljavanje i realiziranje tada već odavno zamrle inicijative znanstvenika Miroslava Radmana da se u Splitu osnuje međunarodni centar za izučavanje molekularne biologije. Institut za proučavanje života (molekularne biologije) ipak je sagrađen prvenstveno zaslugom i upornošću onodobnog ministra Hrvoja Kraljevića. No, sad kad su dovršeni građevinski radovi čitav projekt doveden je pitanje. Možda je to preveliki zahvat za zemlju koja postaje kolonija s uskogrudnim, provincijskim mentalitetom.

Pokrenuti su novi studiji: arhitekture, ekologije, biologije mora i još poneki. Osnovani su i humanistički studiji u Splitu, ali ne na štetu Filozofskog fakulteta u Zadru kako se to podmuklo pokušavalo svim sredstvima, uključujući difamacije. Nešto se pomaklo nabolje, posebno u Zadru, gdje je osnovano novo Sveučilište što sam zdušno podupirao.

U nedoumici sam; možda naslov knjige *Pomak prema crnom* ipak nije naj sretniji? Trebalo bi propustiti makar pokoju svjetliju nijansu zbog nade koju se ne bi smjelo dotući, koja se i onako gasi.

Ivo Babić